

HUMANIORAS RELEVANSSAMMANHANG

UNDERLAG TILL VETENSKAPSRÅDET FRAMTAGET AV HUMTANK
DECEMBER 2025

humtank

HUMANIORAS RELEVANSSAMMANHANG

I det följande pekar vi ut ett antal relevanssammanhang för humanistisk forskning. Syftet är att belysa sammanhang där humanistisk forskning är oundgänglig, samt att peka på fältspecifika sätt att mäta eller konstruera relevans. Dessa kommer att underbyggas med data, där sådana finns. Därutöver tillkommer en lista med exempel – samtida såväl som historiska – som kan användas för att argumentera för olika typer av humanistisk relevans.

Relevanssammanhang kan förstås på två sätt. Dels bör den svenska humanistiska forskningen ha förutsättningar att bidra till den humanistiska forskningsfronten, vilket i hög grad innebär att bidra till de olika internationella sammanhangen för enskilda humanistiska fält. Dels kan humanioras relevans mätas i relation till den roll som såväl forskningsresultat som fältspecifika färdigheter spelar i utomakademiska sammanhang. Ekonomiskt bidrar humaniora till många olika sektorer. Humanistiska forskningsresultat bidrar till en samhällsrelig förståelse av historia, språk, kultur och etik, och humanister har ett särskilt ansvar att genom en sådan förståelse odla samhällsrelig gemenskap. I förlängningen är detta en förutsättning för ett gott offentligt samtal, och ett centralt bidrag i upprätthållandet av en demokratisk offentlighet.

Det är ett faktum att humaniora, inom såväl forskning som utbildning, har en lägre finansiering relativt andra discipliner. I SCB:s siffror från 2025 framgår exempelvis att humaniora får 9% av totalt tilldelade ramanslaget inom FoU, att jämföras med samhällsvetenskap som får 18%, medicin och hälsa som får 23%, och naturvetenskap som får 27%.¹ Det innebär att utvärderingen av sådant som publiceringstakt och internationellt samarbete måste ställas mot de humanistiska ämnenas faktiska villkor. Därutöver måste hänsyn tas till de sätt som humaniora – förutom genom sina specifika forskningsresultat – bidrar till samhället i stort, exempelvis genom att öva färdigheter.

När humaniora skall utvärderas behöver bibliometriska data och metoder, som i hög grad är modellerade efter STEM-ämnena, kompletteras med en värdering av andra relevanssammanhang och outputs. Detta inkluderar konstnärliga produkter, digital infrastruktur, vetenskapskommunikation och andra resultat som syftar till humanisters delaktighet i offentligt engagemang och samarbeten. Därutöver tillkommer de långsiktiga och indirekta värden som inte enkelt kan knytas till enskilda forskningsresultat, såsom begreppsutveckling, samhällsrelig självförståelse och motståndskraft. Bristen på data inom dessa områden, samt brister i existerande data, kan göra det svårt att få en helhetsbild av humanioras värde och relevans. Ett talande exempel rör humanisters bisysslor. I Riksrevisionens undersökning av bisysslor från 2008 betonas att universiteten inte i tillräcklig grad samlar in och sammanställer relevant data. Rapporten jämförde dock endast universitetens data med bolagsregistret, med resultatet att bisysslor enbart beskrivs som uppdrag där utövaren är huvudman i ett bolag, en roll som primärt berör STEM-disciplinerna.² I sin uppföljning från 2009 konstaterar UKÄ att brister i data kvarstår trots Riksrevisionens insats.³ En konsekvent insamling av data över bisysslor bör vara möjligt att genomföra, och skulle på ett tydligt sätt visa hur humanister samverkar med det omgivande samhället.

Argumentet kan utvidgas till att gälla en mängd potentiell data som i nuläget inte finns till-

1 "Ökat fokus på försvaret i de statliga anslagen till forskning och utveckling 2024", Statistiska centralbyrån, 4 december 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/forskning-och-det-digitala-samhallet/forskning-och-utveckling/statliga-anslag-till-forskning-och-utveckling/pong/statistiknyhet/statliga-anslag-till-forskning-och-utveckling-2024--definitiv-statistik/>.

2 Karin Lindell och Lars-Olof Mikaelsson, "Högskolelärares bisysslor" (2008), RiR 2008:5, https://www.riksrevisionen.se/download/18.2008b69c18bd0f6ed3f2facd/1518435492341/RiR_2008_05.pdf

3 Högskoleverket, "Högskolelärares bisysslor - en uppföljning" (2009), Rapport 2009:31R, <https://gamla.uka.se/download/18.12f25798156a345894e2b4e/1487841900690/0931R.pdf>

gänglig. Detta inkluderar data över anställningsstatistik för humanister efter examen, med mer rättvisande kategoriseringar än vad som används i befintlig statistik.⁴

Bibliodiversitet och mångfald

Publiceringskulturen inom humaniora är präglad av bibliodiversitet och heterogenitet. Det finns stora skillnader i publiceringskultur mellan humanistiska ämnen. Ett pågående forskningsprojekt, ”Humaniora under omställning” lett av Linus Salö vid Stockholms universitet och finansierat av Riksbankens jubileumsfond (2024–2027), har i en ny studie mätt detta med hjälp av PACE indexet.⁵ PACE står för (P), peer review, (A) article publishing, (C) co-authorship och (E) English language publishing. Det totala antalet PACE-publikationer inom humaniora har stigit från 2% 2004 till 13% 2023 (jämfört med från 48% till 71% inom STEM och från 10% till 33% inom samhällsvetenskap). Även om fler humanister publicerar sig enligt PACE så domineras vetenskapsområdet alltså av andra publiceringsformer.

Olika humanistiska ämnen har dock under de senaste tjugo åren förändrats på olika sätt. Studien jämför ämnena idéhistoria, jämförande språkvetenskap och lingvistik, generella litteraturstudier samt filosofi. Medan lingvistik och filosofi uppvisar ett stigande PACE-index så har litteraturstudier och idéhistoria fortsatt lågt PACE-index. Medan lingvistik (och även arkeologi) har 23% av publikationerna i peer-reviewed, samförfattade tidskriftsartiklar på engelska, är motsvarande siffra för idéhistoria 5% och generell litteraturvetenskap 3%. Även om tidskriftsartikeln har blivit den vanligast förekommande publiceringsformen inom lingvistik (31% av publikationerna) och filosofi (38%) så dominerar den inte dessa ämnens publiceringskulturer, utan samexisterar med framför allt publicering i bokkapitel. Några centrala anledningar till detta är de olika ämnesområdenas metodologiska karaktär, studieobjekt och målgrupp. Exempelvis tenderar idéhistoria och litteraturstudier att fokusera på studieobjekt som rör svensk historia och litteratur där forskningskommunikation bäst görs på svenska.

Humanioras genomslagskraft i samhället

Den humanistiska forskningens impact är bara delvis mätbar i forskningspublikationer. Genomslagskraften behöver även mätas via olika mått på hur forskningen upptas i, används och får konsekvenser i samhället. Ofta är effekterna långsiktiga. Detta har beskrivits som humanioras ”kunskapseffekter”, och utvärderas genom olika aktiviteter och mått: offentlig forskningskommunikation, samverkan och expertrådgivning; utveckling av praktiker och affärsmodeller; beteendeförändringar, attitydförändringar och påverkan på politiska beslut och utveckling av nya teknologier.⁶ Om en strävan med humanistisk forskning är att den akademiska kunskapen ska betyda så mycket som möjligt för så många som möjligt så är utbildning och forskningsförmedling centrala arenor för den humanistiska kunskapens betydelse.⁷ Detta sker genom den högre utbildningen på universitet och högskolor, men också genom grundskolor, folkhögskolor, studieförbund, massmedier, bokförlag, och civilsamhällets organisationer.⁸

4 Magnus MacHale-Gunnarsson, ”SCB:s indikator för matchning på arbetsmarknaden: En genomlysning”, intern promemoria vid Göteborgs universitet, 9 april 2024 (Dnr 2024/769).

5 Linus Salö, Mats Benner, Isak Hammar, Björn Hammarfelt, och Gabor Schubert, ”Cultures of Humanities Publishing: Introducing the PACE-Index to Understand Diversity and Conformity in Scholarly Communication,” preprint (9 september 2025), <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-7507698/v1>.

6 David Budtz Pedersen, ”IMPACT: Redskaber og metoder til måling af forsknings gennemslagskraft” (Aalborg universitet, 2017), <https://vbn.aau.dk/da/publications/impact-redskaber-og-metoder-til-m%C3%A5ling-af-forskningens-gennemslag/>; Linus Salö, red., *Humanvetenskapernas verksning* (Dialogos, 2021).

7 Linus Salö, Lovisa Brännstedt och Kim Silow Kallenberg, ”Betydelsen av humanioras betydelse”, i Lovisa Brännstedt, Linus Salö och Kim Silow Kallenberg, red., *Humanioras betydelse: en idéskrift* (Humtank, 2024).

8 Sverker Sörlin, ”Ett större uppdrag”, i Brännstedt, Salö och Silow Kallenberg, *Humanioras betydelse*.

Vid mätning av den humanistiska kunskapens vägar från lärosäten ut i samhället är ett bredat samverkansbegrepp centralt. Det forskningspolitiska begreppet samverkan formulerades under 1990-talet jämsides idén om att forskning ska leda till stärkt konkurrenskraft och industriell utveckling. Samverkan kopplades till innovation och forskningens nytta. Idag har detta tillväxtparadigm kompletterats av ett kunskapsparadigm, som fokuserar på forskningens relevans för att möta stora samhällsutmaningar inom exempelvis klimat, konflikter, säkerhetspolitik, migration och hälsa. Som komplement till det marknadsbaserade samverkansbegreppet behöver forskningsförmedling därför lyftas fram som en viktig dimension av samverkan, inte i form av envägskommunikation utan som interaktion mellan forskare och omgivande samhälle.⁹

Det är möjligt att isolera tre typer av forskningskommunikation: mellan *vetenskap-näringsliv/industri*, som domineras av forskning inom teknik och medicin; mellan *vetenskap-politik*, där samhällsvetenskap, juridik och humaniora spelar en betydande roll; samt mellan *vetenskap-allmänhet*. I den senare kategorin är humaniora det starkaste vetenskapsområdet.¹⁰ I en nationell enkätundersökning av Vetenskap & Allmänhet från 2019 uppgav humanistiska forskare att de genomför mer forskningskommunicerande verksamhet än forskare inom alla andra vetenskapsområden. 48% av forskarna inom humaniora uppgav att de medverkat i öppna föreläsningar eller paneldiskussioner riktade mot allmänheten (jämfört med 20–24% av forskarna inom medicin, naturvetenskap och teknik). 33% hade skrivit populärvetenskapliga texter (jämfört med 11–17% inom medicin, naturvetenskap och teknik), och 22% blivit intervjuade i populärvetenskapliga sammanhang (jämfört med 16–22% inom medicin, naturvetenskap och teknik).¹¹

Vikten av kunskapsberedskap

I linje med ovanstående resonemang är en viktig utgångspunkt att en hållbar forskningspolitik bör göra två saker: å ena sidan stötta forskning som svarar mot samhällsproblem, och å andra sidan stötta grund- eller spetsforskning. Humanistiska forskare har själva drivit utvecklingen inom båda dessa områden.

Humanister har under 2000-talet skapat nya fält inom så kallad integrativ humaniora, såsom miljöhumaniora, medicinsk humaniora och digital humaniora som tacklar kritiska samhällsutmaningar. 2020-talet har stärkt behovet av denna typ av kunskap, för klimatet, folkhälsa, AI och beredskap. För att skapa ett hållbart samhälle krävs dock kunskapsberedskap. Det vill säga, diversifierad forskning som inte enbart svarar mot samhällets nuvarande behov, utan som undersöker frågor som identifieras och drivs av forskarsamhället självt. Det senare är viktigt eftersom det inte går att förutse vilka frågor eller samhällsproblem som behöver lösas i framtiden, och därmed inte heller vilken typ av kunskap som kommer att bli nödvändig. Att nyskapande humanistisk forskning efterfrågas i samtiden kan exemplifieras av att det idag etableras nya center internationellt, såsom MIT Human Insight Collaborative, Princeton Humanities Initiative och Schwarzman Centre for the Humanities vid universitetet i Oxford, samtliga grundade 2024–2025.

Ett hållbart samhälle med god kunskapsberedskap är ett samhälle som satsar brett på en mängd olika forskningsfält, väl medvetet om att de kan komma att behövas i framtiden. Det

9 Jens Borgland et al., *Forskningsförmedling: en humanistisk paradgren* (Humtank, 2023), sid. 5–6, http://humtank.se/wp-content/uploads/2023/06/rapport_8_2023_a5_final.pdf.

10 Borgland et al., *Forskningsförmedling*, sid. 18–19.

11 Gustav Bohlin och Martin Bergman, *Jag vill, men hinner inte! Forskares syn på kommunikation och öppen vetenskap* (Vetenskap & Allmänhet, 2019), https://www.vr.se/download/18.47291b121711f04ce6eb52/1586950602664/Jag%20vill%20men%20hinner%20inte_VR_2019.pdf.

gäller inte minst humanistisk forskning, som gång på gång aktualiseras i relation till nya samhällsutmaningar. Att humanistisk forskning kan ta den ledande roll som den har haft under exempelvis Covid 19-pandemin eller i relation till kriget i Ukraina, beror på att det har varit möjligt att fortsätta forska och utbilda även i tider när forskningsresultaten inte omedelbart har efterfrågats.

Humanioras relevanssammanhang

För att belysa humanioras relevanssammanhang vill vi lyfta fram ett antal användbara exempel. Alla exempel presenterar sammanhang där humanistiska forskningsresultat har gjort avgörande bidrag.

Humaniora och offentlighet:

- I det efterkrigstida Sverige (1960–1980) har humaniora spelat en speciellt viktig roll för att sprida kunskap på en mängd arenor utanför universiteten. Humanister har varit drivande för folkbildning, för framväxten av folkbiblioteken, i kyrkor och genom utökad språkundervisning i bildningsförbund. Det finns en stark relation mellan humanistiska forskningsresultat och färdigheter, och utvecklingen av den offentliga sfären och debatten i Sverige under perioden.¹²

Humaniora och språklagen:

- Att offentlig verksamhet är språkligt tillgängligt för Sveriges medborgare är en central demokratifråga. Den elfte paragrafen i Språklagen anger att ”Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt”. Lagen är ett resultat av ett så kallat klarspråksideal sprunget ur språkvetenskapliga diskussioner och efterföljande forskning inom framför allt nordistiken.¹³

Humaniora och propaganda:

- Källkritikens verktyg är ett sätt för medborgare att motstå propaganda och desinformation. Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) lyfter fram källkritiken som centralt för Sveriges demokratiska samhälle och ”en viktig del av landets psykologiska försvar”. Dess checklista för att avgöra trovärdighet hämtas från traditionella källkritiska kriterierna inom historievetenskapen (samtidighet, oberoende, tendensfrihet, äkthet, representativitet och rimlighet) genom konkreta frågor om hur medborgare bör ta till sig information.¹⁴

Humaniora i professionsutbildningar:

- Humanister arbetar inom en rad yrken som inte betecknas med yrkestitlar omedelbart kopplade till humaniora. År 2021 var 16% av humanistiskt och konstnärligt utbildade förvärvsarbetare egenföretagare. Det kan jämföras med ekonomutbildningen, där antalet förvärvsarbetande egenföretagare endast utgjorde 2%.¹⁵ Humanister arbetar på muséer, bibliotek, arkiv, medieredaktioner, myndigheter och departement, i kommuner och regioner, i näringslivet, i samfund och i organisationer. Det innebär att humanistka

12 Johan Östling, Anton Jansson och Ragni Svensson Stringberg, *Humanister i offentligheten, kunskapens aktörer och arenor i efterkrigstiden* (Makadam, 2022).

13 Andreas Nord, ”Klarspråksarbete och yrkeslivsskrivande: En forskningsöversikt,” (Språkrådet, 2017), <https://www.isof.se/utforska/publikationer/publikationer/2017-01-01-klarspraksarbete-och-yrkeslivsskrivande>.

14 ”Källkritik”, Myndigheten för psykologiskt försvar, 28 oktober 2025, <https://mpf.se/kunskap-och-stod/temabibliotek/kallkritik>.

15 Tabell 3 i MacHale-Gunnarsson, ”SCB:s indikator för matchning på arbetsmarknaden”, sid. 8.

forskningsresultat och färdigheter ingår i en rad yrkesutbildningar.¹⁶

Humaniora i skolan:

- Humanistiska ämnen utgör en viktig del av skolans kärnämnen, exempelvis historia, språk och religion. På gymnasienivå utgör humaniora en betydande del av de programgemensamma ämnena.¹⁷

Humaniora och områdesstudier:

- Rysslands anfallskrig mot Ukraina som inleddes 2022 underströk betydelsen av humanistisk kunskapsberedskap. Såväl säkerhetspolitiska analytiker som försvarsmakten och den breda allmänheten krävde kunskap och expertis inom rysk och ukrainsk historia, språk och kultur för att förstå konfliktens ursprung, konfliktpunkter, argument och Ukrainas motståndskraft.¹⁸

Humaniora och beredskapsforskning:

- I det förändrade säkerhetspolitiska läget efter kriget i Ukraina har humanistisk beredskapsforskning om Kalla kriget använts för att förstå Sveriges neutralitetspolitik och förändrade ställning kring NATO-medlemskap.¹⁹

Humaniora och kunskapsberedskap i kris:

- Humaniora har spelat en viktig roll för att bibehålla universitetsutbildning under kriget i Ukraina. Digitala verktyg har använts för att arrangera så kallade "flygande universitet," det vill säga universitetsutbildning som kan tas på distans och under osäkra omständigheter. Här är humaniora-ämnena framträdande, och såväl tidigare humanister som studenter från STEM-ämnena har deltagit i undervisningen.²⁰

Humaniora och högre utbildning i krig:

- Kriget i Ukraina pekar på den framträdande roll som humaniora får i en akut kris. I Ukraina har utbildningen i betydande utsträckning ställts om mot humaniora, bland annat för att ge verktyg för att hantera de sociala förändringar som kriget inneburit—från frågor om kulturarv till psykologisk stress och krigets påverkan på samhällsgemenskapen.²¹

Humaniora och AI:

- Humanistisk forskning undersöker sätt som samhället möter förändringar sprungna ur utvecklandet av ny AI-teknologi. Ett exempel rör AI-användning inom konst- och kultursektorn och utformandet av etiska riktlinjer kring kultur och upphovsrätt.²²

16 Henrik Andersson, Kristoffer Hansson, Adam Hjorthén, Kim Silow Kallenberg och Hanna Söderlund, *Humaniora i professionsutbildningar: kunskap för komplexa yrken* (Humtank, (2025), https://humtank.se/wp-content/uploads/2025/06/Humtank_Rapport_9_Webb.pdf.

17 Peter Degerman, Karin Holmqvist-Sten, Katherina Dodou och Lina Samuelsson, *Humaniora i skolan: de humanistiska ämnernas plats och villkor i den svenska gymnasieskolan och i grundskolans högre år* (Humtank, 2021), http://humtank.se/wp-content/uploads/2021/06/rapport_6_2021_a5_final.pdf.

18 "Tolv myter om Rysslands krig i Ukraina avslöjade," Europeiska kommissionen, Representationen i Sverige, 23 februari 2023, https://sweden.representation.ec.europa.eu/news/tolv-myter-om-rysslands-krig-i-ukraina-avslöjade-2023-02-23_sv.

19 Marie Cronqvist, "Humanistisk beredskap i ny säkerhetspolitisk epok", i Brännstedt, Salö och Silow Kallenberg, *Humanioras betydelse*.

20 Andrzej W. Tymowski, "Humanities in a War Zone", 23 januari 2023, <https://www.flying-university.org/writings/our-classic-croissant-recipe-j8s3x>.

21 Oksana Dovgoplova, "Ukrainian Universities in a Time of War: A Historian's Reflections", *Academe Magazine* 111, vol. 1 (2025), <https://www.aaup.org/academe/issues/winter-2025/ukrainian-universities-time-war>.

22 "AI and the Artistic Imaginary: Socio-Cultural Consequences and Challenges of Creative AI-Technology", WASP-HS, <https://wasp-hs.org/project/ai-and-the-artistic-imaginary-socio-cultural-consequences-and-challenges-of-creative-ai-technology>.

Humaniora och hälsa:

- Under Covid-19 pandemin var filosofisk forskning central för att göra etiska överväganden inom sjukvården, exempelvis för att ta fram etiska riktlinjer för prioriteringar inom den hårt belastade intensivvården.²³
- Existentiell hälsa har på senare år fått ökat fokus inom det svenska folkhälsoarbetet, bedrivet av Folkhälsomyndigheten på uppdrag av regeringen. Detta arbete fokuserar frågor såsom människors relationer, mening i livet, identitet, gemenskap och existentiell oro inför framtiden, och baseras till stor del på forskning inom exempelvis filosofi, religion och kulturstudier.²⁴

Humaniora och banbrytande tvärvetenskaplig forskning:

- Under den period när kvantfysiken utvecklades som mest intensivt (1925–1935) så spelade kulturella och intellektuella strömningar en central roll. Vid exempelvis Max Planck-laboratoriet i Berlin arbetade fysiker, men också teologer. Den tvärvetenskapliga miljön gav upphov till 8 nobelpris i naturvetenskap under perioden 1915–1945.²⁵

Humaniora och klimatförändringar:

- Klimatförändring är inte bara ett naturvetenskapligt problem utan ett samhällsproblem. Det är både skapat av och kräver åtgärder genom mänskligt handlande. Trots gediget faktaunderlag om klimatförändringarnas orsaker fortsätter vi att flyga, köra bensinbilar och överkonsumera. Humanistisk forskning har visat att klimatarbetet kräver beteendeförändringar genom exempelvis förändrade tankestrukturer, normförskjutning och starka berättelser som komplement till fakta.²⁶

Humtank, december 2025,

via verksamhetsledare Karolina Enquist Källgren och Adam Hjorthén

²³ Susanna Pagels, "Han tar fram etisk riktlinje för coronavård", Vårdfokus, 24 mars 2020, https://www.vardfokus.se/etik/han-tar-fram-etisk-riktlinje-for-coronavard/?utm_source=chatgpt.com. Se också "Prioriteringscentrum ger vägledning i vårdens svåra val", Linköpings universitet, <https://liu.se/samverkan/prioriteringscentrum-ger-vaegledning-i-vardens-svara-val-impact-case>.

²⁴ "Existentiell hälsa och folkhälsa: Slutredovisning–förslag till fortsatt arbete", Folkhälsomyndigheten, 2025, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/70eadb5fde8e4c7ba1cc4efadb50af9f/existentiell-halsa-folkhalsa-slutredovisning.pdf>; Kalle Grill, "Avfärda inte den existentiella hälsan", Svensk filosofi, 13 maj 2025, <https://svenskfilosofi.se/2025/05/13/avfarda-inte-den-existentiella-halsan/>.

²⁵ Paul Forman, "Weimar Culture, Causality, and Quantum Theory, 1918–1927: Adaptation by German Physicists and Mathematicians to a Hostile Intellectual Environment", *Historical Studies in the Physical Sciences* 3 (1971): 1–115; Karolina Enquist Källgren, "In the laboratory", i *Forms of Knowledge: Developing the History of Knowledge*, red. Johan Östling et.al. (Nordic Academic Press, 2020), 175–190.

²⁶ Mike Hulme, "Meet the Humanities," *Nature Climate Change* 1 (2011): 177–179, <https://www.nature.com/articles/nclimate1150>; Maria Wolrath Söderberg, *Frosseri: Man måste väl få unna sig?* (Riksbankens jubileumsfond, 2023), <https://view.publitas.com/riksbankens-jubileumsfond/rj-2023-frosseri-man-maste-val-fa-unna-sig-maria-wolrath-soderberg/page/1>.